

הלכות תפילין סימן כח

ביאורים ומוספים

סימן כח

דיני הליצת התפילין

[משנ"ב ס"ק א]

היב למשמש⁽¹⁾, דעל-ידי כן נזכר עליהן תדיר⁽²⁾ וכו', ועוד, כדי לתקנם שלא יזונו ממקומן⁽³⁾.

1) והמנהג לנשק את היד משמש בתפילין לא החכר בדבריו. והערך השלחן (סי' סא ס"י) כתב שיש הנושקים את היד שבה משמש בתפילין, ואינו עיקר. והחיי אדם (כלל יד ט"ו) והקצו"ע (סי' י ס"י) כתבו שינשק את היד משמש בה בתפילין, ובשער אפרים (בפתחי שערים ע"י ס"ד) ביאר, שעל ידי הנגיעה בתפילין כאילו נדבק ליד רועם של קדושה. והגרש"ו אויערבך (אשי ישראל פ"ב הע' ל) היה נוהג ליתן את הרצועות או את הטלית על התפילין ואתן היה מנשק. ולענין נישוק הציצית, ראה מה שכתבנו לעיל סי' כד ס"ק ד.

ולמשמש במוחה כשאומר בקריאת שמע יכתבתם על מזוחות ביתך, כתב הבי"י (סי' כד ד"ה כתב הר"ר דוד) בשם שו"ת הריב"ש (ח"ב סי' תפ) שאינו צריך, כיון שלא אמרו למשמש אלא בדבר שהוא לבוש בו ומוזמן לפניו, ולא במה שקבוע בכותל, ועוד, שהטעם בציצית שכתוב בה וראיתם אותה כדי שיבוא לידי זכירה, וכן בתפילין כדי שיהיה זרז בהן, וכן כתב בשו"ת הרשב"ש (סי' כו), והביא שהשואל כתב עוד טעם, שציצית ותפילין הן חובת הגוף, אבל מוחה היא חובת הבית.

2) עוד הוסיף בזה הכף החיים (סי' סא ס"ק טו) בשם ספר חסד לאפים, שכשמשמש בהן לא ימשמש כאשר ימשש העיור בלי שום לב מצות אנשים מלומדה, אלא אחר כוונת הלב הן הדברים, שזוכר התפילין ומה שכתוב בהן, וישעבד מוחו וליבו להקב"ה, וישמש שעטרנו הקב"ה בהן וקדשנו במצוותיו.

3) ואם באמצע תפילת שמונה עשרה נתרשלו התפילין ואינן מהודקות, כתב הערוך השלחן (סי' צו ס"ו) שיכול לחזקן, שאין ההפסק ניכר כל כך.

[משנ"ב ס"ק ב]

ובצת התפילה⁽⁴⁾ אין צריך למשמש בהם⁽⁵⁾.

4) וכמו כן בעת שעוסק בלימוד תורה, כתב לקמן (סי' מד ס"ק ג, ובביה"ל שם ד"ה ישן) שאין צריך ליתן דעתו על התפילין, ולפיכך אינו צריך למשמש בהן.

5) ובטעם הדבר כתב לקמן (שם ס"ק ג), שאף על גב שאינו נחשב היסח הדעת אלא אם כן עומד בשחוק ובקלות ראש, מ"מ מצוה מן המובחר שתהיה דעתו עליהן תמיד, ולא יחשוב מחשבות רעות, ולכן יש למשמש בהן, אבל בשעת התפילה וקריאת שמע אין צריך ליתן דעתו עליהן אפילו למצוה מן המובחר. עוד טעם כתב בביה"ל (שם) בשם האור זרוע, שמה שאסור להסיח דעתו מהן, הוא משום שכשזוכר שנושא שם הנכבד עליו אינו בא לקלות ראש, ותופס יראת שמים בליבו, ולכן אם מכוון ליבו בתפילתו או בלימודו, ודאי יש יראת שמים בליבו, ואשר על כן אינו צריך ליתן דעתו עליהן. וראה מה שכתבנו במשני"ב שם.

[משנ"ב שם]

ועיין בפמ"ג⁽⁶⁾.

6) שכתב (א"א ס"ק א) גשם בשעת התפילה ימשמש בהן, שהרי דין היסח הדעת נלמד מציץ, ושם צריך שתהיה דעתו עליו אף

בשעת עבודה, ועוד, שהטעם השני שהביא (בסי' א), שימשמש כדי שלא יזונו ממקומן, שייך גם בשעת התפילה. ובביה"ל לקמן (סי' מד שם) כתב שלא סתם להלכה כהפמ"ג, משום שהבאר היטב בשם הארי"ז לא כתב להיפך, וכן הוא באור זרוע המובא בהערה הקודמת.

[משנ"ב ס"ק ג]

השלי"ד קמוכה לו למשמשו, ואין מעבירין על המצות⁽⁷⁾.

7) ומי שידו סמוכה יותר לתפילין של ראש, כתב הגרש"ו אויערבך (שיח הלכה אות ט) שאף על פי שמעיקר הדין יש להקדים למשמש בשל ראש משום שאין מעבירין על המצוות, מ"מ מי שמתפלל בציבור ראוי שלא יעשה כן, כדי שלא יבואו הרואים לטעות שכך יש לנהוג תמיד.

עוד כתב שם, שמ"מ יותר טוב להקדים ולמשמש בשל ראש כדי שלא להעביר על המצוה, ולאחר מכן יעשה כסדר המבואר בשו"ע, דהיינו ימשמש בשל יד ושוב בשל ראש.

[משנ"ב ס"ק ד]

צריך להקדים השלי"ד תהלה על מקומו⁽⁸⁾, מקרא יקשרתם לאות על ידך, ויהדר ולטטפת בין עיניך, וכנ"ל בסימן כה סעיף וי⁽⁹⁾.

8) ואם בשעת תפילתו משמש ומצא שנשמשו ממקומן, כתב לעיל (סי' כה ס"ק מד) שלא יברך כשמחזירין למקומן, כיון שבשעת התפילה מסתמא אינו מסיח דעתו מהן, ונחשב כחולצין על מנת להחזירין שאינו מברך, והביא שהחיי אדם כתב שהמברך לא הפסיד, ומי"מ הכריע שלמעט בברכות עדיף.

9) ואם החזיר תחילה את התפילין של ראש, מבואר שם (ס"ק כב) שלא יסירן בכדי להקדים את של יד, אלא ימחר להחזיר למקומו את השל יד.

[משנ"ב ס"ק ו]

ואם הוא אטר"ד שקבל מלאכתו בשמאלו, חולצין בימינו כדי שלא לעשות התליצה בקהירות⁽¹⁰⁾.

10) מסתיימת לשונו משמע, שדין זה נוהג אפילו באיטר הכותב ביד ימינו, משום שלענין זה לכל הדעות אין מעלה לכתובה על פני מלאכות אחרות, ואינה חשובה אלא כפעולה יחידית, וכמו שכתב בביה"ל לעיל (סי' כז ס"ו ד"ה והכי נהוג) לענין לולב, וכן פסק הפמ"ג (א"א ס"ק א).

[משנ"ב ס"ק ז]

דיתגר טוב לתן התפילין זה בצד זה⁽¹¹⁾ וכו', דטוב שיהיו התפילין של יד בצד ימין של התיק⁽¹²⁾.

11) משום שקדושת התפילין של ראש חמורה מקדושת התפילין של יד, כמבואר בשו"ע לקמן (סי' מב ס"א), וכמו שהביא להלן מהמג"א, ואין ראוי שיהיו התפילין של יד מעליהן.

12) ומי ששולח ידו לצד בו מונחות התפילין של יד, ופותח את הרוכסן, כתב הגרש"ו אויערבך (שיח הלכה אות ט) שאף על פי שעל ידי פתיחת הרוכסן עד סופו תגיע ידו לצד בו מונחות התפילין של ראש, מ"מ ראוי לעשות כן, כיון שתחילת עיסוקו בהוצאת התפילין היתה על ידי שליחת ידו להוציא את התפילין של יד, אינו חשוב כימעביר על המצוה.

[משנ"ב ס"ק ח]

עד שישית של-ראש בתוף התיק⁽¹³⁾.

13) וגם בראש חודש שממחרים לחלוץ התפילין כדי להתפלל מוסף המשך במילואים עמוד 6

הלכות תפלין סימן כח

כח דיני חליצת התפלין, ובו ג' סעיפים:

א כתיב אדם למשמש בתפלין (א) בכל (ב) (ג) שעה, (ד) שלא יסיח דעתו מהם. וימשמש (א) בשל יד (ד) תחלה. ויכשיאמר ויקשרתם לאות על ירך' ימשמש בשל יד, וכשיאמר ויהיו לטטפת בין עיניך' ימשמש בשל ראש: ב יתפלין של ראש (ה) חולץ (ו) [ג] תחלה, משום דכתיב ויהיו לטטפת בין עיניך', כל זמן שבין עיניך יהיו שתיים. הצריך לחלץ תפלין של ראש (א) (ב) מעמד. ויניח (ד) [ג] בתוך של ראש (ז) ויעלו של יד, כדי ששקשיבאו להניחם ויפגע בשל יד (ח) תחלה: ג ימנהג החכמים לנשק התפלין בשעת הנחתן (ט) ובשעת חליצתן:

א פניות לו ב יוסא
ג לשם רבנו אלטא
ג טור בסימן סו
ד פניות שם
ה פניות אלטא
ו תוספות מהקוה
ז יוסא רבנו חסדא
ח ר"ח בשם רב ה"א
ט אבודקא בשם
יאו וכן כתב ארנות תיים

שערי תשובה

[א] שעה. עב"ט. וכתבו בשם גורי האר"י ויל: בעת למוד התורה ותפלה א"צ לתן דעתו בהתפלין, וצ"ל לקטן ס"י מדי, וצ"ל בשו"ת שאגת ארנה ס"י מ שאסור הפס הדעת בכל ענין, רק כתב ש"ל ששעור הפס הדעת הוא כפי הלוח פאה אמה כמו שאמרו בשנת ארבע ע"ש: ובאמת שהוא זוטא בשעורא טפי, שאינו אלא חלק ס"ו משעור, ולא נתנה תורה למה"ש, וצ"ל כפי ס"ו מדי כפי ס"ו שם. ונראה שהעולם כסמכין ס"ו על רבנו יונה וסרא"ש והטור דלא תרי הפס הדעת כ"א כשנשאר בשחוק וקלות ראש, ומה שהקשה כשי"א יש לנשב, וצ"ל כפי ס"ו מדי: [ג] תחלה. עב"ט. ולעיל סימן כה פתחיה בשם ה"ה דקשם הצריך לקטן לכהניס מכתב התפלין בן צריך לצאת מבהניס מכתב בתפלין; ובשלימ"צבור כתב שלא מעא בשום מקום בזה"ט שנתהיר בנה, ואולי פנתו שמואלו השעם שאמרו בזה"ט שיקטן בתפלין משום דאין יאמר אשתתתו כו' כמ"כ כשנפטר מרבו, ואין זה מספיק ע"ש: [ד] בתוך. עב"ט. ומ"ש בשם המג"א שנתנה להניחם זה אצל זה וינשקו סימן כו' ליתא, דבמג"א כתב שישניח זה אצל זה: ומ"ש בשם" ויעלו ש"י פ"י שיתנו קצת לצד מעלה ונתנו קצת למטה, ומבאר שיש כאן חסרון אינה תבות וכע"ל: ונתנו לעשות שני כיוון וצריך לטמן כו', וכן מבאר מוס"ס בה וסאור לשנות הכיס כו', וכן פתחיה שיש מניחין בן ובה"ט לא הרגיש בזה, ומבאר דאם נתן בכיס אחר יצח לו עם זה וש"י יהיה קצת למעלה כדי לפגוע בו תחלה. וצ"ל ב"ח שדעתו שלא ינשק שני כיוון אחר לש"י ואמר לש"י ולכתב ע"ו: ד וצ"י ראש דאמי למטעי להחליף ש"י בש"י, אלא ינשק תיק אחר כו', ואפשר דע"ז קאי המג"א דיש עושים ב' כיוונים ונתנו לטמן כו'. ומ"ש ב"ח דלא מהני פתיחה דאמי למטעי, ע"ז ב"ח דף נה גבי יצא והניחו על כן הנהב שבהיכל כו' ר"י הוא דלית לה פתיחה כו' ע"ש. ומ"ש דאין לכתב הרצועה על הכתמים כו' ע"ז במג"א ומ"ש ביד"אפ"ים פירוש נקלא דברכי המג"א ע"ש. וצ"ל בפ"ח שם שדוקא מכתב השור קמדי כשפסוד ש"י תחלה יצחו בתפלין ולא ימחין מלניהוהוה תיק עד שסוד"ם ש"י שלא יבוא לידי שגגה להניח ש"י וש"י עליה, והניח לפי שיטתו לעשות תיק צר, והמג"א לא הביאו פיון שפסוד שפטים זה אצל זה, ולכן מי שיש לו תיק צר אחר בשם הפ"ח וצ"ו יש לו לזהר בשחולץ להניח את ש"י בתוך חפך כשפסודו כדי לרא לא לית למטעי כמ"ש בפ"ח. וכתב מח"ב שבספר אור"צדוקים פתח שיש מניחין התפלין כשחולצין על הסוד, ואין נכון לעשות כן שילעגו שבועה בנ"ח חמור חמור מןקשת תפלין כמ"ש הסמ"ע בח"מ סימן פו והביאו בסת"ל בלילה, ובס"י מה חזר בו לפי שבט"ו ח"מ ס"י פו השיג על הסמ"ע וכן ח"צ"ב בהגהותיו. וצ"ל בש"ך שהסמ"ע על הרמ"א שמה:

באר היטב

(א) שעה. פ"י בכל שעה שנופר מהם חייב למשמש, ב"ח מ"א, ע"ל סימן מד ס"ק א. ובספר הפניות הנהיר מאד בענין הפס הדעת דאין פגם גדול מזה: (ב) תחלה. קדם שפסוד הרצועה מהאצבע, גלוי נזא מ"א. אמר המג"א, נ"ל ש"ט"ס הוא כמ"א וצ"ל וקדם יסיר הרצועה וכ"ו: (ג) מעמד. ה"ה הפניות של אצבע. ולמהנהגו שפניחין שלי"ד מעמד צריך ג"כ לחלץ מעמד, דכהנתתן כן חליצתו. ונהגו לכתבם ככפופים ע"ש הנפ"י יונה, מ"ט: (ד) בתוך. בהשוכת בנמין ואב ס"י קפס פתב שיעשה הכיס או התיק צר כדי שיהיו על זה וזה וכ"כ הפ"ח וצ"ו סימן כה ס"ק י. והמ"א כתב דיותר טוב להניחם זה אצל זה, וינשקו סימן אינה ש"ר ואינה ש"י דכיון דש"ר קדשתו חמורה מש"י אסור להניח שלי"ד על ש"ר. אין להניח הרצועה על הכתמים אלא על הצדדים. לא יאחו ברצועות ויגלל התפלין, ולא יעברם מן התיק אלא ויצאם בקדו, ס"ח מ"א:

משנה ברורה

פירושו שיתנו קצת לצד מעלה כדי לפגוע בהם תחלה. ובספר שלחן-שלמה פתח דטוב שיהיו התפלין של יד בצד ימין של התיק⁽¹²⁾ גם-כן מטעם זה. ויש נוהגין (י) לעשות שני כיוון, אחר לשל-יד ואחר לשל-ראש; אף גם בשני כיוון יותר טוב שיהיו לתן הכיס של יד קצת לצד מעלה, כדי שפגוע בהם תחלה ולא יעביר על המצות, דרעת הש"י לעיל בסימן כה דגם על-ידי כ"ס ש"ך מעביר על המצות, וצ"ל במקור אברהם בסימן כה סעיף קטן א. אותן בני-אדם הנוהגין לעשות תיקון להתפלין, (יא) יש להם לסמן אינה ש"ך לשל-ראש ואיזו לשל-יד, (יב) כדי שיתנה בהם ולא יציא השל-ראש תחלה מהתיק; גם (יג) דכיון דשל-ראש קדשתו חמורה, יזהר על-ידי-יהוה שלא לשנות אחר-כך התיק לתן בו של-יד, אלא אס"פ התנה מתחלה, וכדלקמן בסימן מב: (ח) תחלה. ולא יצטרך להעביר על המצות. ובנון (יז) לזהר שלא יחליץ שלי"ד עד שיניח של-ראש בתוף התיק⁽¹³⁾, כדי שלא ישכח ויניח שלי"ד תחלה בתוף התיק: ג (ט) ובשעת חליצתן. כשמקפל התפלין לא יכרך הרצועות על הכתמים, (טו) אלא בעצדי הכתמים על התתורה⁽¹⁴⁾; ויש נוהגין לכתבם בכפופים על שם "כפפי יונה". וכתבו רבנו על צדדי התפלין (טז) צריך לאחו התפלין בקדו⁽¹⁵⁾ ולגלל הרצועה עליהן, ולא לאחו הרצועה בינו ולגלל התפלין לתוכה. גם (פ) כשנוטל התפלין מפיסו לא יעצור, אלא נוטלן בקדו מתוף הפיס. תיק תפלין אסור בשל שעטנז, כמו מטפחת ספרים⁽¹⁶⁾ [פמ"ג]:

בגדיו לית לן בה, (נט) אכל אסור להניחן על הבגד וכנ"ל בסעיף ה: א (א) בכל שעה. פרוש, בכל שעה (ב) שנופר בהם חייב למשמש⁽¹⁾, דעל-ידי כן נזכר עליהן תדיר⁽²⁾ ולא יבוא לידי הפס הדעת; ועוד, כדי לתקנם (ג) שלא יזוהו ממקומן⁽³⁾: (ב) שלא יסיח דעתו. ובעני התפלה⁽⁴⁾ אין צריך למשמש בהם⁽⁵⁾ [מ"א לקמן בסימן מד וצ"ל בפמ"ג⁽⁶⁾]: (ג) בשל יד. דהשל-יד סמוכה לו למשמשו, (ג) ואין מעבירין על המצות⁽⁷⁾: (ד) תחלה. ואחר-כך בשל-ראש. ואם בעת משמוש השל-ראש מצאנו שנשמש ממקומו, ונודע לו אז שהשל-יד גם-כן נשמש ממקומו, (ד) צריך להחזיר השל-יד תחלה על מקומו⁽⁸⁾, מקרא ויקשרתם לאות על ירך' והדר "ולטטפת בין עיניך", וכנ"ל בסימן כה סעיף ה⁽⁹⁾: ב (ה) חולץ תחלה. אחר (ו) שפסוד ג' כריכות מהאצבע: (ו) מעמד. הוא היין הסרת הכריכות של האצבע. ולמהנהגו שפניחין שלי"ד גם-כן מעמד (ו) צריך גם-כן לחלץ מעמד, דכהנתתן כן חליצתן. ויש מהחכמים שהיו נוהגין לחלץ התפלין של ראש (ז) ביד שמאל שהיא ביד פהה, להראות שקשה עליו חליצתן: (ח) ואם הוא אטר-יד שקל מלאכתו בשמאלו, חולצן בימינו כדי שלא לעשות החליצה במהירות⁽¹⁰⁾: (ז) ועלו של יד. כתב ב"ח וכן הש"ו לעיל בסימן כה סעיף קטן י. והנינו שיעשה תיק אחר וצר שיהיו מנחים זה על-גבי זה. והמג"א אברהם כתב דיותר טוב לתן התפלין זה בצד זה⁽¹¹⁾, וכן (ט) נוהגין: ומה שכתב המחבר "ועלו של יד"

שער הציזין

(נט) אחרונים: (ב) ב"ח והג"א לקמן בסימן סא סעיף כה: (ג) פרימגדים בשם מהר"א: (א) תוספות ב"ח לג ע"ב ד"ה עב"ט: (ד) פרימגדים: (ה) מגן-אברהם ופרימגדים: (ו) מגן-אברהם: (ז) של"ה: (ח) פרימגדים: (ט) ברפ"י וס"פ: (י) מגן-אברהם: (יא) מגן-אברהם: (יב) פרימגדים: (יג) מגן-אברהם: (יד) פרימגדים בשם הפ"ח: (טו) מגן-אברהם: (טז) מגן-אברהם בשם ספר חסידים:

הלכות תפלין סימן כט ל

כט ובו סעיף אחד:

א (6) (א) אין לברך שום ברכה קשוחלץ תפלין, אפלו קשוחלצים ערבי-שבת (ב) בין (3) השמשות:

ל זמן הנחתו, ובו ה' סעיפים:

א *זמן (א) הנחתו בבקר משיראה את חברו הרהגיל (ב) עמו (6) קצת ברחוק ד' אמות ויברנו:

ב *אסור להניח תפלין (ג) בלילה, שמא ישכחם (ד) ויישן (3) [3] בהם. *אם הניחם (ה) קדם שתשקע החמה ותישכח עליו, אפלו הם עליו (ו) כל הלילה, (ז) מתר, (ח) ואין (ג) [ג] מורין בן. ***אם לא הלץ תפלין מששקעה חמה מפני שלא הנה לו מקום לשמרון (ט) *ונמצאו עליו כרי לשמרון, *מתר (7) ומורין בן: ג יתנה רוצה (י) לצאת לדרך (יא) בהשקמה, (יב) מניחם,**

א רא"ש שהלכות תפלין בשם רבנן קם והתוספות במקוה לו ובקפה וזכיר

א נכוחות ט ב תוספות בשם הירושלמי ג מנחות ל"ד ד הנקדים פק ד מהלכות תפלין ורא"ש מפרש בגמרא ה שם במקוה לפרשת היר"ף ו שם בגמרא

שערי תשובה

באר היטב

(3) **בהם.** עבד"ט. וכתבו האחרונים קמו פסוק "אדם ביקר" גו', לפי שיש"י פרש שמא יפיה בהם שהוא מעשה בהמה ואינו כבוד לתפלין ותפלין נקראו יקר. כדאמרו במגלה קר אלו תפלין, וז"ש "אדם ביקר" רוצה לומר בתפלין "לא לית" וצריך להסיק פון שבעת השנה נמשל בהמות כו' והוא קמו נאה: [2] מורין בן. יא, ולפי מה שמתקן פאן לא הקשה שם מידי, ולא ידעתי למה לא מותרן שם כהאי חלקה וק"ל. עין בתשובת יד"אליהו סי' ט ובספר יד"ארה"ן: (6) **קצת.** דאלו הרבה יכירנו אפלו מרחוק, ואינו רגיל כלל לא יכיר אפלו בקרוב מאד: (3) **בהם.** ותושיען שמא יפיה בשנתו, אבל מדאוריתא מתר להניחם בלילה, דאזן קומא לן לילה זמן תפלין: (א) **מורין בן.** וא"כ ברבים צריך לחלצן, מ"א. כחב השכנה"ג: מנהגי שבידים צום תענית, שאחר המנחה אני עומד בקהל עד ערבית, שלא להסיר תפלין וטילת עד אחר תפלת ערבית כיון דלילה זמן תפלין, אלא שלכתחלה אין להניחם, מאחר שפכר הם עלי משעת המנחה טוב שלא לחלצן עד אחר תפלת ערבית: לפיכך בט"ב שמניחין תפלין בתפלת המנחה אין לחלץ אותם קדם תפלת ערבית: ומה שהעם נוהגין לחלץ אותם הנה טעמא דלאו כ"ע דיני גמרי, ותקמי הדור אין להם להורות דהא אין מורין בן ע"כ. וכ"כ ב"ח הלכות תפלין אות עט, וכתב ע"ת שד"ר ש"ך נכונים ע"ש, וכן פסק בהלק"ט ח"א סימן רנ"ח ע"ש. אבל מהר"ל בהלכות ט"ב כתב שהנה חולץ תפלין שלו מיד אחר קרישה למנחה, וכן נראה דעת המ"א שכתב: ברבים צריך לחלצן, וכן הכריע בתשובת יצחק ח"ב סימן כד ע"ש: (7) **ומורין בן.** וצריך שיאמר שעושה פן כרי לשמרון, אבל לכתחלה אין מורין להניחם בשביל השמירה, ט"ו:

באור הלכה

משנה ברוכה

א (א) אין לברך. פרוש, לאפוקי ממאי דאמרין [בנדה נא ע"ב] דכני מערבא היו מוכריין "אשר קדשנו במצותיו וצוננו לשמור חקירי" מתר דמסלקי תפלין בלילה, (6) שהם היו סוברים דלילה לאו זמן תפלין הוא, ונפקא להו זה מקרא ד"ושמרת את החקיה הזאת למועדה מימים ימימה", ימים ולא לילות, אבל לדין דסבירא לן דהאי קרא אתי לענן אחר כדאימא בגמרא, ולילה קומא לן דזמן תפלין הוא, אף אין להניחם לכתחלה דגורו שמא יישן בהם ויפיה, הלכך אין לברך: (ב) **בין השמשות.** פרוש, אף דקומא לן שבת יום-טוב לאו זמן תפלין, (3) וכשיצאה להניחן או לשם מצוה עובר על יבל תוסיף, מפל מקום כיון שאם מניחן עליו בלי כונה לשם מצוה אין בזה אסור מן התורה אלא מדברי סופרים, (ג) משום גזירה שמא יצא בהן לרשות הרבים, ויש חולקין גם על זה כמו שזכר לקמן בסימן לא, לפיכך לא שפך ברכה על זה, כיון שבחליצת התפלה מצד עצמה אין בה מצוה ואינו חולצן אלא משום גזירה:

צריך שיחא למעלה בערף ולא למטה במתקנת הצנאר: * **אם לא הלץ תפלין מששקעה חמה.** רוצה לומר, גמר שקיעה דהוא צאת הכוכבים, דאז הוא זמן חליצת תפלין מדינא: דאלו בין השמשות אפלו אם הנה לו מקום לשמרון אין צריך לחלצן, פן מוכח במנחות לו עמוד ב, אפלו למאן דאית לה לילה לאו זמן תפלין, וכל"שכן לדין דפסקינן לילה זמן תפלין, וכן כתב הלבוש והפרי"מגדים דמורין בן לכתחלה: * **ונמצאו עליו כרי לשמרון.** עין במגן-אברהם שכתב דצריך שיאמר להם פן שעושה כרי לשמרון, וכן מוכח בגמרא, ונלאו כל המפרשים והפמ"ג והמח"ש והארה"ח דבגמרא משמע להפך במעשה דרב אשי, עין שם. ולעניות דעתי נראה פשוט דהוא בא להוסיף על דברי המחבר, דאפלו אם באמת אין כונתו בשביל השמירה, רק שהוא אומר להם פן שעושה בשביל השמירה כרי שלא יבואו להחיר להניח לכתחלה בלילה, גס"כ די בכך, וכן מוכח בהור"א שם בגמרא במעשה דרב אשי: * **מתר ומורין בן.** עין במשנה ברוכה כמה שכתבנו דישי מקלין אפלו להניח לכתחלה בשביל השמירה, ונראה לי פשוט, דאף דמתר לכון אז במקושתו שלובשן לשם מצוה, וכדמוכח במעשה דרב אשי

א (א) **הנחתו.** רוצה לומר, תחלת זמן הנחתו משיראה⁽¹⁾, ומצותן כל היום, וכדלקמן בסימן לו, עין שם. והשעם, (6) דעד זמן הנה תושיען שמא יישן בהם, ובכלל לילה הוא לענין תפלין: (ב) **עמו קצת.** דאלו הרבה יכירנו אפלו מרחוק, ואינו רגיל כלל לא יכיר אפלו בקרוב מאד: (ג) **בלילה.**⁽³⁾ ובין השמשות, מדברי המגן-אברהם משמע דמתר לכתחלה להניחם, אבל בפרי"מגדים מסתפק בזה, אם לא שלא קים עדין מצות תפלין באותו יום דאז יניחם בין השמשות: (ד) **ויישן בהם.** ותושיען שמא יפיה בשנתו, (3) אבל מדאוריתא מתר להניחם בלילה, דקומא לן לילה זמן תפלין: (ה) **קדם וכו'.** רוצה לומר דלא אסור רבנן רק להניחם לכתחלה בלילה, (א) אבל מכיון שפכר מונחין עליו מבעוד יום לא הצריכום לחלצן: (ו) **כל הלילה.** פרוש, כל זמן שאין חולצן, (7) דאלו חולצן פעם אחת שוב אסור להניחן: (ז) **מתר.** רוצה לומר, עד זמן שרוצה לישן, דאז בהכרח מסיירן שאסור לישן שנת קבע בהן, וכדלקמן בסימן מד. (ח) **ואפשר דבלילה דזמן שנה הוא,** אפלו שנת עראי אסור מדינא: (ח) **ואין מורין בן.** הלכה למעשה לאחריים⁽⁶⁾, שמא יבואו להניחן לכתחלה; ועל-כן לא יעשה בן אלא בינו לבין עצמו, (ו) אבל לא ברבים דהוא גס"כ בהוראה; ועל-כן (ו) אין להתפלל בהם תפלת ערבית בתענית-צבור ברבים: (ט) **ונמצאו עליו.** דוקא נמצאו מקלינן ומורין, ששבשכיל השמירה אין צריך לחלץ אפלו כל הלילה כל זמן שלא ישן, (ח) אבל להניחם לכתחלה אסור בשביל השמירה, ויש מקלין בזה [ע"ת והגר"א]: **ג** (י) **לצאת לדרך.** וקשה לו להניחן אחר-כך מפני הקר וכל כהאי גונא [ח"א]: (יא) **בהשקמה.** אפלו (ט) קדם עמוד השחר: (יב) **מניחם.** קדם יציאתו, ויכול (י) לכון

שער הצינן

(6) תוס', בית-יוסף: (3) מגן-אברהם לקמן בסימן לא: (2) בית-יוסף: (6) לבוש ופרי"מגדים: (3) מגן-אברהם: (2) בית-יוסף: (7) מנחות לו ע"א: (ח) פרי"מגדים: (ו) מגן-אברהם: (י) ארצות-החיים בשם אחרונים: (ח) בית-יוסף וט"ו: (ט) רש"י מנחות לו ע"א: (י) פשוט:

מילואים הלכות ציצית סימן כג כד

המשך מעמוד 62

להתעטף, חובה להנכו בציצית משעה שיודע לאחוז את הציצית בזמן קריאת שמע, ומוכח שההסתכלות היא חלק מהמצוה, שאם לא כן לא היו משערים בה.

7) והוסיף בזה בספרו שמירת הלשון (ח"ב בחתימת הספר פ"ג), שמפשוטות לשון הכתוב משמע שיש בראיית הציצית תועלת להודרו במצוות השם ולא לתור אחר ראיית העינים, ואם כן מה נכון הוא לראות הציצית כמה פעמים ביום, ובפרט כשעולה איזה מחשבה שאינה טהורה על הלב, או איזה שהוא כעס, שאז טוב מאד להסתכל בציצית כדי שיפקע היצר.

[משנ"ב ס"ק ו]

רָאָה מְבִיאָה לְיָדֵי זְכִינְהָ⁶ וְזְכִינְהָ מְבִיאָה לְיָדֵי מְעֻשָׁה⁷.

6) ולדעת הסמ"ק (סי' כח) והחרדים (פ"י ס"א) הרי זו מצות עשה מן התורה, וביאר החרדים שם שלומדים מצות עשה זו מן הכתוב "וראיתם אתו וזכרתם", שראיה מביאה לידי זכירה וזכירה מביאה לידי מעשה. וכן הובא בסידור הגר"א (עמוד 107), וביסוד ושורש העבודה (שער המורה פ"ו) כתב כן בדעת רש"י במנחות (מוד, א ד"ה בציצית), וכן כתב בשם ר' חיים ויטאל, ובשו"ת אגרות משה (ארי"ה ח"א סי' ג ענף א) כתב שכן משמע ברמ"א לעיל (סי' יז ס"ג) שכתב שקטן היודע

הלכות ציצית סימן כד כה

המשך מעמוד לב

הציצית לפני הנחת התפילין הוא משום שימעלין בקודש, וביאר בשו"ת הר צבי (ח"א סי' ב) את תשובת הביאור הלכה, שכשהמצוה היא בפעולה שח"ץ לגופו, יש להקדים את המקדש יותר, אבל כשצריך להתלבש בשתי מצוות הנעשות בגופו וגופו מתעלה על ידן, על כך נאמר שימעלין בקודש ותחילה יכסה עצמו בטלית שהיא כיסוי של מצוה, ואחר כך יניח תפילין שמקשר את עצמו בקשר היחוד והקדושה.

[ביה"ל ד"ה שמעלין]

וכוון בזה לתרין קושית הש"א והדגול מרבכה¹⁰.

10) קושיתם היא, שהרי לא נאמר דין מעלין בקודש אלא לגבי העלאת חפץ מקדושה קלה לקדושה חמורה, אבל כשיש נדון איזו מן המצוות להקדים, הרי מבואר במשנה (זבחים פ"י מ"ב) שיש להקדים את המקדש יותר, ולא להקדים את הפחות מקודש כדי להיות מן המעלין בקודש, ואם כן כיצד כתב השו"ע שהטעם להקדים לבישת

הלכות תפילין סימן כה

המשך מעמוד 64

איסור אין בזה.

22) ואפילו כשהוא רק ספק שמו יאחר זמן קריאת שמע, כתב לקמן (סי' נח ס"ק ה) שלא ימתין, אלא יקרא קריאת שמע מיד בלא תפילין. וכשקרא קריאת שמע בלא תפילין ואחר כך הודמנו לו תפילין, כתב לקמן (שם) שיקרא עמהן קריאת שמע או פרשה אחרת או מזמור תהלים. ומי שלא התפלל שחרית ומתפלל שתי תפילות במנחה, כתב בספרו מחנה ישראל (פ"ו ס"ג) שראוי ונכון להתפלל תפילות אלו עם תפילין, כיון שלא זכה להתפלל שחרית עם תפילין.

רב טוב הבורא עליו בהתמדת טובותיו מיום היותו על הארץ לא לפי מעשיו, ומסתיר עוונותיו מבני אדם ומאריך לו. ואם קשה לו לכוון כוונה זו בשעת קריאת שמע, כתב (שם) שיראה להתבונן בזה לפחות פעם אחת ביום לאחר התפילה, וטוב שיעשה כן לפני האכילה, ככל המצוות שאין לאכול עד שיקיימן.

20) ולענין הקורא קריאת שמע בלא ציצית האם נחשב כמעיד עדות שקר, ראה מה שכתב לעיל סי' כד ס"ק ג, ומה שכתבנו שם.

21) ואם אינו עושה במזיד, כתב לקמן (סי' מו ס"ק לג) שאפילו

הלכות תפילין סימן כז

המשך מעמוד 72

כאן שהלאק בטל לגמרי לעור ונעשה עמו כדבר אחד. והגר"ג קרליץ (חוט שני פסח עמי' שה) הסתפק בזה, ולמעשה היקל רק כשאין בלאק ממשות.

(ח"ה סי' יד) שכיון שנתנהו כדי להגן על הבתים אינו פוסל, וכמו שכתב בשו"ת מהר"ם שיק (וי"ד סוף סי' רפח), שכל מה שנעשה כדי לשומרו ולהחזיקו, דינו כמי שנעשה לנאותו ובטל ואינו חוצץ, ובפרט

הלכות תפילין סימן כח

המשך מעמוד לט

וכו', תיק תפילין אסור בשל שעטנז, כמו מטפחת ספרים¹⁶. 14) אמנם לעיל (סי' כז ס"ק לב) כתב, שכיון שביתורא יש יותר קדושה מן הרצועות, אין לכוון בשעת הנחת התפילין את הרצועות על התיתורא, אלא אם כן עושה זאת כדי שלא יזווג התפילין ממקומן (הערת השיח הלכה סי' כז אות כט מ"ב ס"ק לב).

עם הציבור, היה הגרי"ח זוננפלד (שביבי אש הל' תפילין) נוהר להניח את השל ראש בתוך התיק קודם שחלץ את של יד, כדי שלא ישכח לאחר מכן ויניח את השל יד בתוך התיק קודם השל ראש.

[משנ"ב ס"ק ט]

אֲלֵא בְּצַדֵּי הַתְּמִינָה עַל הַתְּמִינָה¹⁴ וכו', צָרִיךְ לְאַחֵז הַתְּפִלִּין בְּיָדֵי¹⁵

מילואים

הלכות תפילין סימן כח

המשך מעמוד קודם

והקשר של ראש שהוא בצורת דליית, כתב הערוך השלחן (ס"ח) שיש שנהגו להניחו על המעברתא, כיון שהוא חלק מאותיות השם ואינו ראוי שיהיה מונח בתחתיתה.

(16) ובטעם הדבר ביאר השו"ע (יו"ד סי' שא ס"ט), כיון שהידיים נוגעות בה והיא נכרכת על היד תמיד ומחממת אותה.

והקשר של ראש שהוא בצורת דליית, כתב הערוך השלחן (ס"ח) שיש שנהגו להניחו על המעברתא, כיון שהוא חלק מאותיות השם ואינו ראוי שיהיה מונח בתחתיתה.

(15) ומעשה זה של קיפול התפילין, כתב הבן איש חי (שנה א פ' חיי

הלכות תפילין סימן לא לב

המשך מעמוד 80

אם דעתו לחזור לחוץ לארץ, הורה (ישא יוסף או"ח סי' ו) שניחן בצינעא בביתו.

וכן סיפר הגרא"מ שך (מובא בספר הזכרון מבקשי תורה עמ' תשל ואילך) שכשעלה לארץ הקודש הסתפק כיצד עליו לנהוג, ועלה בדעתו לומר שחייב הנחת תפילין איננו חיוב המתחדש בכל יום אלא חיוב תמיד, ורק מפני שאין לנו אפשרות לשומרן כראוי אנו מניחים אותן רק בזמן התפילה, ועל כן כשאנו יכול להניחן מחמת המנהג, יש לו להניחן אחר המועד כשיעור הזמן שהיה מניחן בחוץ לארץ, וכשבא לפני הגרי"ז סולוביצ'יק אמר לו הגרי"ז שכן נכון לעשות, וכך גם הורה משמו הגרא"י פינקל (מוריה, אב תשל"ג מהגר"א נבנצל, וכן הובא בקובץ הוספות להגש"פ מבית לוי עמ' קסז) שכשהגיע הגרי"ז לירושלים הורה לבנו שכיון שירושלים היה המנהג שלא להניח, אם כן אין צריכים להניח. ובפנינו רבנו הגרי"ז (עמ' סב) הביא, שהגרי"ז אמר שאין זה דבר התלוי במנהג אלא מחלוקת הפוסקים.

מאידך, הביא הגרי"מ גרוס בשם הגרא"מ שך (תל תלפיות קובץ נו עמ' פה) שהורה לו הגרא"ז מלצר להמשיך ולהניחן בחול המועד, וכן הורה הגרא"מ שך להניחן.

ולגבי מי שעבר מארץ ישראל לחוץ לארץ, כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' ה) שניח תפילין ולא יברך עליהן.

ומי שאבותיו נהגו להניח תפילין בחול המועד, ורוצה לשנות ממנהגם, כתב בשו"ת שואל ומשיב (מהדורא ג ח"א סי' רמז) שאסור לו לשנות ממנהג אבותיו. ובשו"ת בית יצחק (יו"ד ח"ב סי' פח) כתב שאין בזה משום 'אל תטוש', משום שדין זה אינו שייך אלא בדבר של חומרא, אך לא בדבר שנחלקו בו הפוסקים.

מערכת חול המועד אות יד): "בספר משנה ברורה לידידי הגאון מאיר הכהן אבדי"ק ראדין יצ"ו, כתב בלשון 'אין נכון, משום שאין ודאי לו שהעושה משום ספק עובר משום לא תתגודדו', ובשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ה סי' כד אות ו) ביאר בכונת המשגיב, שמשום שידוע לכולם שיש בכך שני מנהגים והרי זה כדבר שרשות בידו איך לנהוג, אין בכך איסור של 'לא תתגודדו'. והוסיף, שבבית הכנסת שצריך רשות להיות ש"ץ, חייב הש"ץ להניח תפילין כמנהג סתם האנשים שבבית הכנסת הזה, אבל בבית הכנסת שלכל אחד יש רשות להיות ש"ץ, אין צורך הש"ץ להיות מאלו המניחים תפילין.

[משגיב ס"ק ח]

וצבור שְׁנֵהָגוּ לְהִנִּיחַ תְּפִלִּין אֵין לְהֵם לְשִׁנוֹת מְנַהֲגִים¹¹⁴.

14) והבא ממקום שנהגו להניח תפילין למקום שנהגים שלא להניחן, ונשתקע שם, הורה הגרש"ז אויערבך (ספר יום טוב שני כהלכתו פרק אחרון סי', הובא בהליכות שלמה תפלה פ"ד ס"ב) שיעשה כמנהג מקומו החדש, ואינו צריך להניחן, אלא שאם ירצה יניחן בצינעא בלא ברכה, ויתנה שאם הלכה כדעת המחייבים להניח תפילין הרי הוא מניחן לשם מצוה, ואם לאו הרי הוא מניחן לשם מלבוש בלבד, וכן כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סי' קה אות ה) שהבא מחוץ לארץ לארץ ישראל אינו צריך להניח, ואם רוצה יניחן בצינעא ובלא ברכה. ובשו"ת שבט הלוי (ח"ג סי' יא) כתב, שמי שעלה לארץ ישראל ואינו מניח תפילין, אינו נחשב כעובר על מנהג אבותיו, כי כל המנהג לא התקבל אלא בחוץ לארץ. והגרי"ש אלישיב (קונטרס הלכות תפילין ס"א) הורה שאין להניחן, אמנם

הלכות תפילין סימן לב

המשך מעמוד מד

אחר הכתיבה, אבל אם כבר בתחילת הכתיבה היה נקב, פסולה האות משום שאינה מוקפת גויל.

[ביה"ל שם]

כי קתב שְׁהַשּׁוּר סוּבְרָא קְתוּבָא רֵאשׁוֹן שֶׁל תְּפִילִיּוֹסָף וְלָכֵן בְּעֵינֵי דוֹקָא כֵּל חֲלָל⁶⁵.

65) וכדיבאר הדרך החיים, שכל שהנקב ממלא את כל החלל הרי זה דומה לנגיעת אות באות, מאחר שאין קלף בין גג האות לירכיה.

63) ובאופן זה, כתב לקמן (סוף משנת סופרים, כללי מוקף גויל) שאין חיסרון משום 'שלא כסדר', וכדי שתהיה האות מוקפת גויל, מספיק במה שיתקן הדבר אחר כך.

[ביה"ל ד"ה אבל]

יְצַן בְּפִרְיֵימַגְדִים וּבְנִרְחֵי-הַמַּיִם דָּנָה לֹא קָאֵי רַק לְתַרְזֵן א' שֶׁל תְּפִילִיּוֹסָף⁶⁴.

64) שהקשה הבי"י איך מכשירים בנפסקה שום אות בנקב והלא אינו מוקף גויל, ותירץ על זה שני תירוצים: א. שדין מוקף גויל הוא רק בנגיעת אות לאות ולא בנקב. ב. שאין כשר בנקב אלא אם כן ניקב